

PER UNA TEORIA DE LA NACIÓ

Francesc Hernández-Francesc Mercadé-Benjamí Oltra

Aquesta ponència rastreja la naturalesa, significats i contextos sòcio-culturals de les ideologies nacionalistes en la història occidental moderna i contemporània. Lluny de qualsevol pretensió d'exhaustivitat, el nostre propòsit final és delinear les trajectòries històriques de les diverses concepcions de la nació amb la finalitat d'articular teòricament l'anàlisi concreta del cas de Catalunya.¹ Ara bé, l'objectiu immediat d'aquest recorregut genealògic pot explicar-se en forma d'una triple hipòtesi: (a) d'una banda, tractem d'entendre la natura històrica de les ideologies nacionalistes, en les seves dimensions espai/temps com a resposta cultural al doble procés de formació de la manera de producció i consolidació del poder en la forma de l'Estat modern. No es intenció nostra la mera relativització del fenomen ideològic del nacionalisme, sinó l'aportar arguments per entendre la seva especificitat espacial i temporal com a resultat de combinacions històriques complexes d'interessos de classe, de poder, i de cultura. (b) Sabine ha suggerit, d'altra banda, que la teoria política des de Maquiavelo fins la concepció feixista és, *mutatis mutandis*, una teorització de l'estat nacional. En aquest sentit es tracta de veure a què respon aquesta fenomenologia i com s'articula ideològicament. (c) Finalment, intuïm que l'aparició i desenvolupament de la teoria social el segle XIX, amb el puntal del pensament marxista, i les formes teòriques posteriors, resultat de les grans transformacions de l'estructura mundial de la divisió internacional del treball, de la dominació i de la cultura imprimeixen un gir a les ideologies nacionals, bé amb el seus nous embats crítics, bé amb el seu estudi pretesament en el marc del discurs científic, o bé articulants (i legitimants) noves formes ideològiques, bases imprescindibles per qualsevol projecte d'acció. Però al mateix temps —i això és el que fa més interessant aquesta anàlisi— per una sèrie de traumàtiques raons les ciències socials van abandonar durant tota una època l'estudi rigorós del nacionalisme² deixant lliure el terreny a tot tipus d'especuladors, apologistes i profetes d'un i altre signe. Això arribà, fins i tot, a obstaculitzar el coneixement sobre el tema, problema que ens porta a la memòria el fenomen que lúcidament considerarà Bachelard amb la seva teoria de l'"obstacle epistemològic". En part, la teoria social és una crítica de l'estat nacional presentant-lo com a construcció ideològica en funció d'una combinació complexa d'interessos de classe, com és el cas de Marx; en part, és una nova teorització i explicació d'aquest embrollat fenomen dels temps moderns i de l'actualitat des de distints àmbits.

La naturalesa de la cosa nacional

La naturalesa de la cosa nacional ha estat abordada per diferents teòrics socials, amb el propòsit de donar forma racional a aquest fenomen social. Són diversos els enfoccs que s'han utilitzat al respecte. Tönnies, per exemple, manté la distinció entre nació i Estat, per analogia amb els termes de comunitat i societat:

“La idea de cos social s’encarna de manera més pura en la comunitat i de manera més plena en la nació (...). No obstant això, la nació pot existir només mercès a les seves voluntats racionals unides, tot i que aquesta pugui ser un producte necessari i involuntari d’aquestes voluntats (...) L’essència psicològica o metafísica d’una corporació i en conseqüència d’una nació és ésser una voluntat, és a dir, posseir una vida pròpia i existir en la il·limitada comunitat de vida dels seus membres”.³

El caràcter atribuït per Tönnies a la nació és el natural i corporatiu (comunitat) enfront de l’artificial i contractual de l’associació estatal. Tanmateix, la nació, com a forma més pura de comunitat, necessita unir a la voluntat de ser un component racional o associatiu. D’aquesta manera, la comunitat nacional es presenta com una extensió del jo individual:

“Tota relació del caràcter de la comunitat constitueix, potencialment o intrínsecament, un jo superior i més general (...) en el qual els éssers humans estan relacionats entre si com a membres o parts naturals d’un tot”.⁴

En l’anàlisi de Tönnies, la socialització nacional correspon als llaços de comunitat i la socialització política incideix en els projectes societals. L’individu s’incorpora, així, emocionalment i contractualment als contextos que defineixen el seu entorn social.

Weber, per part seva, utilitza els termes de *vergemeinschaft* (procés de comunió) i *vergesellschaftung* (procés d’associació), de clara inspiració töniesiana, per explicar certes claus del nacionalisme. Amb una orientació distinta, diu aquest autor:

“Anomenem *comunitat* una relació social quan i en la mesura que l’actitud en l’acció (...) s’inspira en el *sentiment* subjectiu (afectiu o irracional) dels participants de *construir un tot* (...) Anomenem *societat* una relació social quan i en la mesura que l’actitud en l’acció social s’inspira en una *comprensió* d’interessos per motius racionals (de fins o de valors) o també en una unió d’interessos amb la mateixa motivació”.⁵

La nació, en aquesta perspectiva, es recolza en fonaments afectius, emotius i tradicionals. Per això, els sentiments nacionals constitueixen un conglomerat de difícil tractament científic-social:

“Concepte carregat per a la majoria de nosaltres d’accents patètics, el de nació, tan aviat com tractem d’aprehendre’l sociològicament (...) Hem de tenir clara consciència del fet que els sentiments nacionals abasten sentiments de solidaritat molt heterogenis, tant en la seva naturalesa com en el seu origen”.⁶

De qualsevol manera, la nació és inseparable del tema del poder, en la concepció weberiana, relació decisiva per una justa interpretació sociològica del tema:

“Sempre el concepte de “nació” ens duu al de “poder” polític i la cosa “nacional” —si en general és quelcom unitari— és un tipus especial de *pathos* que, en un grup humà unit per una comunitat de llenguatge, de religió, de costums o de destí, es vincula a la idea d’una organització política pròpia, ja existent o a la qual hom aspira, i quant més es carrega l’accent en la idea de “poder”, tant més específic resulta aquest sentiment patètic (...) Una nació és una comunitat de sentiment que es manifestaria de manera adequada en un Estat propi; en conseqüència, una nació és una comunitat que normalment tendeix a produir un Estat propi”.⁷

En Weber, el tema nacional té una base genèricament afectiva i una dimensió tendencialment política. No s’ha d’oblidar que, per a aquest autor, el nacionalisme és, en bona mesura, un negoci dels intel·lectuals.⁸

L’aportació de Weber al nostre tema, cal entendre-la com la fixació de l’individu a una realitat social que l’envolta afectivament i políticament. La socialització nacional està unida a la interiorització dels elements culturals i la política a les aspiracions estatals.

La teoria psicoanalítica de Freud ens serveix com a orientació en els aspectes que defineixen la identificació entre l’individu i l’objecte (nacional), procés fortament carregat de components afectius:

“La identificació és la forma primitiva de l’enllaç afectiu a un objecte”.⁹

La nació seria, interpretant el pensament de Freud, una massa totalitzant que submergeix l'individu en un estret llaç afectiu, com a resposta del jo a una instància superior.

‘Tot individu forma part de varies masses; es troba lligat per identificació, en molts diversos sentits, i ha construït les seves idees del jo d'acord amb els més diferents models. Participa, així, de moltes ànimes col·lectives: la de la seva raça, la seva classe social, la seva comunitat confessional, el seu estat, etc.’¹⁰

El pensament de Freud significa una visió més primària del problema. El seu discurs se centra en la necessitat de tot individu de reconèixer-se i ésser reconegut com a membre d'un grup. La identificació, com a mecanisme narcisista, és una de les dimensions més primitives que transmet la socialització nacional.

Durkheim no té una visió sociològica original del problema nacional. Però podria situar-se el sentiment de pertinença en l'esfera de la *solidaritat mecànica* i el cosmopolitisme en la de la *solidaritat orgànica*. D'altra banda, identifica la nació amb la idea de l'Estat:

“el patriotisme és precisament el conjunt d'idees i sentiments que uneixen l'individu amb un Estat determinat”.¹¹

A partir d'aquí, conclou que la “vida moral” (social), articulada per dos corrents contraposats —el col·lectiu nacional i l'individual—, presenta un dels conflictes més greus de la nostra època: el conflicte entre l'ideal nacional, encarnat en l'Estat, i l'aspiració de l'home en general emmarcada en el cosmopolitisme:

“Per més lligat que es pugui estar a una pàtria, tothom sent amb claredat, actualment, que per sobre de les forces nacionals n'hi ha d'altres, menys efímeres i més altes (...) ”

Quant més avenci en l'evolució, més s'observa que l'ideal perseguit pels homes se separa de les circumstàncies locals i ètniques (...) i tendeix vers el cosmopolitisme”.¹²

Durkheim, doncs, presenta la tensió entre les lealtats nacionals i les orientacions més totalitzants. Però apunta la decisiva intervenció del sentiment de pertinença com a vincle de dependència respecte a l'organització política de la societat.

En definitiva, el nacionalisme com a sentiment i ideologia és un desig i una necessitat de sentir-se vinculat a una comunitat i a un territori, però, també, és bàsicament un projecte de poder. El mecanisme profund de la cosa nacional opera construint una legitimitat *política* global i generant una identitat *sòcio-cultural* de caire emotiu.

En aquesta direcció, el nacionalisme és un procés que crea la nació. Els elements objectius que la defineixen (llengua, territori, raça, cultura, etc.) són el marc sobre el qual es construeix la nació. L'element, però, decisiu el constitueix la consciència nacional. Segons Lüthy, no és per la via d'alguna qualitat estructural que es constitueix la nació, sinó a través d'un moviment reivindicatiu que mou ressorts anclats en l'irracional. Per culminar aquest moviment, es necessita sempre la presència d'intel·lectuals polítics que reclamen ésser els líders d'aquest procés. El nacionalisme i la nació, doncs, no neixen només per encarnació de l'ànima nacional” o per una decisió de la voluntat col·lectiva. És també un problema de poder, com veïem en Weber.¹³

Nació i Ciències Socials

Mentre que algunes definicions teòriques situen la nació al mateix nivell que l'Estat (fins i tot com a sinònim d'Estat), altres simplement senyalen la solidaritat comuna com a punt central del moviment nacionalista. En canvi, la nació és resultat de tota una sèrie d'*elements estructurals* (l'economia, el territori, la cultura, la llengua) que defineixen tota una sèrie de *paràmetres simbòlics* (el sentiment nacional i les seves múltiples expressions com la senyera, els himnes, la cuina i les festes). Existeixen, a més, tota una sèrie de factors que poden complicar aquest esquema inicial; senyalarem sobretot la immigració i el contacte amb altres cultures. Les conclusions fonamentals d'aquest punt són: (a) la necessitat d'estudiar cada situació històrica en la seva especificitat, analitzant cada cas en el seu context sò-

cio-cultural i històric; i (b) la importància de partir d'un estudi complex de la realitat nacional, per no caure en la tendència reificadora que assenyalava només alguns dels seus caràcters (la llengua, la religió, la geografia, la raça...) com l'essencial.

Malgrat que per als científics socials, en general és molt clara la distinció entre nació i Estat, els polítics han confós sovint aquests termes. Mentre que la nació es concentra en un sentiment o consciència de pertinença que pot materialitzar-se o no en un Estat, aquest darrer és una forma d'associació política, tan històrica com ho és, per cert, el sentiment de nació, que pot coincidir o no amb una consciència nacional unitària, però que sens dubte genera també històricament uns certs lligams "de comunitat" entre els seus components. Històricament s'han donat diverses formes de relació entre ambdós conceptes: podem parlar d'Estats nacionals o Estats plurinacionals; ha existit sempre una tendència unificadora i negadora de la diversitat nacional i regional que ha partit dels Estats com un mecanisme de centralització del poder i del control polític i econòmic; no en va els àmbits estatals defineixen justament els límits del mercat interior que permeten la lliure circulació de béns. L'estudi de la qüestió nacional ha d'anar imbricat amb l'anàlisi de la història complexa i de l'estructura de classes per tenir unes bases que permetin comprendre millor la seva natura relacional.

Tant l'Estat com la nació elaboren uns instruments de socialització que comporten una certa identificació o sentiment de pertinença en els seus ciutadans. En aquest sentit la reconstrucció d'un aparell administratiu i funcional, la consolidació de la llengua pròpia, així com la descentralització dels poders de l'Estat, són objectius mínims per desenvolupar la consciència nacional dels individus que integren Catalunya. Es tracta de reconstruir uns pautes de comportament i organització política que tinguin, en primer lloc, Catalunya com a unitat de referència. En definitiva, l'últim projecte possible que, segons el nostre judici, no trenca la mitificadora i manipulada "unidad de España", és el reconeixement de les diverses nacions i regions que componen el mosaic ibèric permetent i estimulant el màxim desenvolupament dels factors que els donaran estabilitat i independència. Això implica una nova concepció distributiva, més justa de la sobirania nacional, així com potenciar l'autogovern de les parts que, d'aquesta manera, podran lliurement sentir-se solidaris d'una organització política superior, l'Estat espanyol. Aquest procés, suposa, així mateix, una nova visió de la realitat i de la idea d'Espanya.

La discutida relació entre nació i classe ha tingut defensors i detractors les posicions bàsiques dels quals queden recollides en aquest treball. Al nostre judici, el moviment nacionalista i el sentiment de pertinença sobre el qual es fonamenta ha arrelat en cada cas específic en distintes classes socials i amb mecanismes distintes. A més a més, el nacionalisme ha estat històricament expressió d'interessos de classe diferents. Per la total comprensió d'aquest tema cal distingir la forma (social, política i cultural), de la substància i continguts de classe dels quals el nacionalisme n'és expressió. La importància política de la qüestió nacional és evident; la seva capacitat potencial de mobilització no escapa a les classes socials que intenten apropiarse-la i utilitzar-la a favor dels seus interessos com si la cosa nacional fos la mateixa cosa per a tots.

Hem vist que el moviment nacionalista es recolza en una disposició emocional capaç de desvetllar passions i desencadenar mobilitzacions profundes; el sentit de pertinença a una comunitat nacional determinada genera uns processos primaris d'identificació que poden desembocar en estats col·lectius de consciència que, en els casos conflictius, s'expressen d'una manera combativa i reivindicadora. El sentiment i la consciència, en la dinàmica del nacionalisme, poden ser vistos com dos nivells diferents d'una mateixa realitat: l'expressió d'una certa coherència i cohesió nacional per part d'una comunitat històrica determinada. De tota manera, ambdós fenòmens tenen distintes manifestacions i significats segons la classe social en la qual s'encarnin.

També hem analitzat en la nostra investigació els elements constitutius del sentiment na-

cional (o de la nació) com la llengua, el caràcter nacional, la religió, l'ètnia i la raça, els valors culturals i estètics, la tradició i l'esperit nacional la missió o el destí comuns i, finalment, el dret històric, la geografia i el pacte; tots aquests elements han estat destacats per diferents autors com a fonamentals; altres han partit de la combinació d'alguns escollits, específics per cada cas, i uns tercers afirmen que la nació és el resultat de tots ells. Com s'ha vist, nosaltres compartim, matisant-la, la segona posició.

Des del nostre punt de vista, l'anàlisi de la qüestió nacional no sols no pot separar-se de l'estudi dels ideòlegs que articulen, construeixen i transmeten les diverses imatges i proposicions que parteixen d'una determinada expressió del sentiment i la consciència, sinó que el pertinent és començar per l'anàlisi de la fenomenologia típica de la consciència social. A partir d'uns elements desestructurats (sentiment nacional) que generen una certa solidaritat comunitària activa (la consciència i el moviment nacionalista), els intel·lectuals donen forma, contingut i coherència a tots els factors nacionalistes bàsics intentant dirigir-los. El paper ordenador i definidor que ostenta l'intel·lectual en el terreny de la cultura és especialment rellevant en el cas del nacionalisme.

En aquest treball hem sintetitzat les posicions d'autors molt diversos en la seva definició de l'intel·lectual, de cara a destacar els aspectes més importants per a la nostra anàlisi, recreant moltes vegades les seves posicions per adaptar-les al tema del nacionalisme. En concret, hem recollit l'aportació d'una bona part de la tradició científica en sociologia com Marx, Engels, Gramsci, Mao, Weber, Lukács, Goldmann, Mandel i Merton, entre altres; fonamentalment hem destacat els punts de la seva teoria que són més aplicables a l'estudi que ens ocupa.¹⁴

La sempre necessària reflexió crítica

La qüestió nacional no és assumpte per a ments cartesianes ni per a ingenus progressistes. L'existència de sentiments nacionals és d'una contundència afectiva com l'amor a la mare, tant sovint utilitzat com a símbol pels patriotes. Naturalment tal sentiment és, com tots, contradictori. Sobre el sentiment nacional es poden fer construccions polítiques i sociològiques de sentit molt distint. El sentiment nacional pot canviar de signe i fins i tot de lleialtat. Karl Kautsky que, com tots els austríacs, sabia molt per experiència pròpia de la qüestió nacional ho havia advertit: "la nacionalitat és una relació social que es modifica constantment i pren significats molt diferents en condicions diferents. Un "Proteo" que se'n escapoleix de les mans quan volem agafar-lo i que, malgrat això, està sempre present i influeix constantment en nosaltres"¹⁵. És a dir, la cosa nacional constitueix un àmbit de valors molt versàtils, làbils i, per tant, manipulables. Convé tenir molt en compte aquesta provisional premissa.

El problema social, el problema de la lluita de classes és, almenys teòricament, molt més clar i unívoc. Un cop aixecat, fonamentalment per Marx, el vel ideològic que el cobria, ha passat a formar part de l'òptica científica normal i necessària per entendre la vida social. Un altre assumpte és que la falsa consciència impedeixi la seva correcta utilització, sigui en la vida intel·lectual, sigui, com a element de consciència, en la vida quotidiana. Però l'eina existeix i és, a més, base clara per una filosofia utòpica i progressista cap a una societat sense classes.

El "Proteo" nacional, però, és una altra cosa. L'alliberament nacional pot ser obra de demòcrates o de conservadors, d'élits o de masses, proposta de les classes dominants o de les classes dominades. És un fet que el problema nacional s'encreua històricament amb la qüestió social. És preferible reconèixer-ho honradament, com ho ha fet l'historiador Albert Balcells en el cas català: "no hem resolt el problema de la connexió entre lluita de classes i emancipació nacional"¹⁶. Ningú no ho ha resolt encara. Alguns sectors del marxisme no ortodox ho estan intentant actualment.

En les ideologies dominants en el camp del nacionalisme, del que es tracta és de fer una

elecció final. Un problema de prioritats, com diuen els economistes quan volen lliurar quelcom a algú. Per als internacionalistes com Rosa Luxemburg, el proletariat és el primer, la pàtria, la nació després; l'aposta és clara:

“El moviment exclusivament de classe del proletariat polac, que juntament amb el desenvolupament del capitalisme ha dut a la tomba els moviments independentistes —escrivia Rosa el 1905— és, doncs, la millor i l'única garantia per conquistar, amb la llibertat política, la llibertat nacional, cultural, la igualtat de drets i l'autodeterminació per al nostre país. Des d'aquest punt de vista, i fins i tot des d'una òptica estrictament nacional, tot el que contribueixi a desenvolupar i accelerar aquest moviment de la classe obrera ha de ser considerat com un factor *patriòtic, nacional*, en el millor sentit de l'expressió. En canvi, tot el que obstaculitza i s'oposa al desenvolupament d'aquest moviment de classe, tot el que sigui capaç de frenar-lo o deformar-lo, ha de ser considerat com un factor nociu i hostil a la causa nacional. Des d'aquest punt de vista, el culte a les tradicions del vell nacionalisme i l'esforç per desviar la classe obrera polaca de la via de la lluita de classes per dur-la al cul-de-sac de l'utopia de la independència de Polònia, que és el que ha estat fent durant dotze anys el socialpatriotisme, és, en el fons una política essencialment *antinacional*, malgrat el seu caràcter nacionalista”¹⁷.

Enfront d'aquesta concepció (prescindim, en el cas de Polònia, del seu resultat històric tan contrari a les previsions de la Luxemburg) trobem l'exactament contrària en la visió que la cosa nacional és aleshores el primer; i la divisió en classes socials condicionada a això. És la clara posició de Josep Benet respecte al resultat de la guerra civil espanyola: “*Tots els catalans, vençuts*”, sense distinció de classes:

“Aqueles catalans que, com a individus pertanyents a una classe social o afectes a una ideologia conservadora o per motiu de les seves creences religioses, estaven entre els vencedors, com a catalans —és a dir, com a membres d'una comunitat nacional concreta— es trobaven situats entre els vençuts, a menys que reneguessin de la seva catalanitat”¹⁸.

Tenim, doncs, ja aquí tràgicament molts individus endinsats en un profund dilema: amb una nacionalitat “objectiva”, independentment de les seves inclinacions subjectives, i una filiació de classe “objectiva”, independent de la seva vocació nacional subjectiva, que poden estar enfrontades en una situació social bèl·lica o de lluita. És, simplement, el dilema, la “gàbia de ferro” weberiana de la qual només se surt ideològicament mitjançant l'apel·lació a la tradició irracional o al carisma.

Les ciències socials poc han ajudat, com hem vist, a sortir de l'embaràs d'aquest dilema. Ja Sorokin havia advertit, basat en el seu bon *background* rus, que “els molts significats que s'assignen als termes nació i nacionalitat revelen un cop més l'estat primitiu en què es troba la ciència social en aquest aspecte taxonòmic”¹⁹. Per a Sorokin la nació conté la complexitat d’“un grup multivinculat, solidari, organitzat i quasi tancat, constituït per la combinació de vincles estatals, territorials i lingüístics”²⁰. Després de Sorokin, els funcionalistes de segona aportaren teòricament encara menys, i recolzats en l'estructuralisme van anar a parar molt a prop de la filosofia integracionista del patriotisme tradicional.

Cal aprofitar ara l'empenta que han donat les realitats combinades dels nous moviments tercermundistes i els nacionalismes perifèrics europeus i nord-americans. El principi d'autodeterminació, a més a més, del seu valor ètic, com ja ho advertí Lenin, és un bon punt de partida empíric. Les nacions són formes d'agrupacions humanes que es fan i es desfan amb la història com les lleialtats vers elles. Cal estudiar el grup nacionalitari desmitificat com una forma d'agrupació humana sense cap connotació sacral ni carismàtica. Estem, com hem vist al llarg d'aquestes pàgines, davant un complex però meridià problema històric. És per això que les ciències socials que parteixen d'una arrel crítica i dialèctica tenen molt a fer en aquest terreny. S'ha de posar mans a l'obra i treure la qüestió nacional del monopoli de tota mena de profetes, especuladors i salvadors de la pàtria.

No hi ha cap cosa més saludable que la genuïna anàlisi històrica concreta en temes tan

manipulables com el nacional. La situació històrica objectiva de la nació il·lumina, en gran mesura, el sentit del moviment polític i la seva estructura ideològica. Sovint, en nacions/estat establertes les ideologies nacionalistes que un dia van ser actives i progressistes es fan rutinàries legitimacions de problemes no resolts (excepte, potser, el cas dels supranacionalismes contra els imperialismes, *id est*: els casos llatino-americans, negro-africans, àrab, etc.). D'altra banda, en nacions en formació o a les que s'ha pres la seva independència, els moviments nacionalistes més coherents en la seva voluntat alliberadora solen ser forces progressistes, malgrat la ganga simbòlica i la tendència a la voraç exigència de lleialtats. De tres grans eres revolucionàries sorgeixen els tres grans conjunts ideològico-nacionalistes moderns i contemporanis. Són producte de fases de crisi i canvi en la forma de producció i en la remodelació del poder: de l'ascens definitiu de la burgesia el segle XVIII la culminació del qual és la Revolució Francesa i l'Imperi napoleònic, sorgeix el nacionalisme lliberal primer, i el conservador tot seguit; de la crisi d'hegemonia de la burgesia i l'estat immadurament capitalista, el segle XX apareix el ferotge i violent nacionalisme reaccionari del feixisme i el nazisme; del procés descolonitzador/dependent de grans àrees del Tercer Món apareixen els moviments nacionalistes populistes i la seva contradicció positiva, els nacionalismes populars que redefeixen tot l'entramat històric de les ideologies de què sorgiren; avui els estats capitalistes d'Europa presenten el nou (nova forma de crisi) procés del que s'està començant a anomenar "el quart món": nacionalitats de llarga trajectòria privades d'autodeterminació o autonomia, a les quals, de diferents formes, hi aspiren. Convé, doncs, tenir en compte la làbil textura històrico-geogràfica i de classe dels nacionalismes fora de qualsevol visió —per si mateixa distorsionadora— de tipus abstracte, o impregnada d'eurocentrisme o anglocentrisme.

Per desgràcia, però, els nacionalistes voluntariosos de petites nacionalitats sense estat obliden sovint que, al llarg del segle XX, la modificació incessant de les fronteres nacionals i la constitució de pobles i nacions no ha comportat un paral·lel procés d'independències (malgrat que aquestes hagin estat marcades amb foc en el frontispici de les constitucions), sinó que, al contrari, la resultant és un vertiginós desenrotllament de les dependències econòmiques, militars, polítiques i culturals. La dependència "inter-nacional" com a procés real desbanca el nacionalisme com a panacea. El segle XX, nació "independent", per a grans conjunts culturals, no és sinònim, *mutatis mutandis*, de nació autodeterminada i, molt menys, de poble lliure. Caldrà situar lluny d'optimismes o de pessimismes desbordants, les noves possibilitats de les autonomies en el context de la prepotent divisió del treball i la dependència.

L'estat capitalista té la seva gran part de responsabilitat en la reproducció de les contradiccions socials a tots els nivells. L'estat com a procés sòcio-polític de concentració del poder i de monopoli de la coacció i la violència (segons Weber), típic dels segles XVI al XX, és també un procés ideològic i cultural, de creació de mites i formes, d'objectivació de la realitat social, de mitificació nacional. Quan algun sector (classe o grup) d'aquest estat posa en qüestió la idea de "comunitat" (pseudocomunitat), que ell intentà imposar històricament, es desencadenen tots els mecanismes defensius de l'estat. Al manteniment irracional i violent per part de l'estat d'un sistema comunitari nacional (que encarna els límits del possible) correspon en l'actualitat, el sorgiment de tendències nacionalistes que qüestionen aquesta legitimitat "nacional", i que van des de projectes moderats d'autonomia fins a propostes independentistes que aconsegueixen un nivell d'irracionalitat i violència només equiparables a les quotidianes del propi estat. En general, la gent sol tenir molt clar on situa les seves lleialtats nacionals perquè no és aquest assumpte resultat de la reflexió sinó de les més profundes emocions i afectivitats. Amb això cal comptar, almenys per entendre el problema.

BIBLIOGRAFIA

1. Pot veure's: B. OLTRA, F. MERCADÉ, F. HERNÁNDEZ, *La ideologia nacional catalana* (Barcelona: Anagrama, 1981).
2. Vegi's J.F. MARSAL, F. MERCADÉ, F. HERNÁNDEZ, B. OLTRA. *La nació com a problema* (Barcelona: Edicions 62, 1979).
3. FERDINAND TÖNNIES, *Comunidad y sociedad* (Barcelona: Península, 1979), pp. 250-255.
4. *IBIDEM.*, pp. 210-211.
5. MAX WEBER, *Economía y sociedad* (México: FCE, 1964) Vol. I, P. 33.
6. *IBIDEM.*, Vol. I, p. 74.
7. *IBIDEM.*, Vol. I, p. 226 y Vol. II, p. 279.
8. *IBIDEM.*, Vol., I, p. 237.
9. SIGMUND FREUD, *Psicología de las masas*, recollida en les seves *Obras Completas* (Madrid: Biblioteca Nueva, 1948), Vol. I, p. 1138.
10. *IBIDEM.*, p. 1149.
11. EMILE DURKHEIM, *Lecciones de sociología. Física de las costumbres y el derecho* (Buenos Aires: Schapire, 1966), p. 71.
12. *IBIDEM.*, pp. 71-72.
13. HERBERT LÜTHY, "A rehabilitation of nationalism?", en K. A. Jalensky (ed.), *History and Hope. Tradition, Scepticism, Fanaticism in Modern Society* (Londres: Routledge and Keagan, 1962), pp. 86-89.
14. Pot veure's F. MERCADÉ, *Los intelectuales catalanes y la cuestión nacional* (Barcelona: Península, 1982): així com F. Hernández *La familia catalana y la realidad nacional* (Barcelona: Vicens Vives, 1982).
15. KARL KAUTSKY, "Nacionalidad e internacionalidad" en la antologia sobre Karl Marx *et al.*, *El marxismo y la cuestión nacional* (Barcelona: Avance, 1976), p. 65.
16. Vid. la intervenció de Balcells en Termes, *Federalismo anarcosindicalismo y catalanismo* (Barcelona: Anagrama, 1976), p. 155.
17. ROSA LUXEMBURG, "La cuestión polaca y el movimiento socialista" en Marx *et al.*, *El marxismo... op cit.*, p. 187.
18. JOSEP BENET, *Desfeta i redreçament de Catalunya* (Barcelona Crítica, 1978), p. 16.
19. PITIRIM A. SOROKIN, *Sociedad, cultura y personalidad* (Madrid: Aguilar, 1965), pp. 387-388.
20. *IBIDEM.*, p. 39.